

СКАРБНИЧКА МУЗЕЙНОГО ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА

УДК 069.5:[925:94(597.3+597.7+597)“195/199”](477-25)

© *Богдан ГАЛЬЧИНСЬКИЙ*

МАТЕРІАЛИ УЧАСНИКІВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У В'ЄТНАМІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ ст.) У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Досліджуються матеріали фондової колекції музею та записи усних історій радянських військовослужбовців, які брали участь у бойових діях на території Північного В'єтнаму впродовж другої половини ХХ ст. Здійснюється кількісний аналіз та узагальнення зібраних матеріалів, а також систематизація музейних предметів у контексті участі їхніх власників у подіях в'єтнамської історії.

Ключові слова: *Холодна війна, війна у В'єтнамі; китайсько-в'єтнамська війна; В'єтнамська Народна Армія; група радянських військових фахівців; протиповітряна оборона; зенітно-ракетні системи; американська авіація; Тихоокеанський флот; Тонкінська затока.*

У другій половині ХХ ст. В'єтнам став театром тривалих та кровопролитних збройних конфліктів, які мали вагомий вплив на подальшу історію людства. У В'єтнамі розпочався демонтаж колоніальної системи. Згодом, країна стала черговим полем бою «Холодної війни», а результати протистояння на десятиліття вперед визначили стратегію поведінки багатьох країн світу.

Дослідження історії збройних конфліктів у В'єтнамі у другій половині ХХ ст. не втратило своєї актуальності донині, адже більшість цих протистоянь відбувалося за прямої або опосередкованої участі СРСР. Тисячі українців у складі радянських Збройних сил стали учасниками буремних подій в'єтнамської історії.

Тривалий час інформація про участь радянських військовослужбовців у війнах за межами Радянського Союзу, крім німецько-радянської війни 1941 – 1945 рр. замовчувалася. Як наслідок, ці сторінки історії СРСР дотепер залишаються маловідомими для пересічних громадян.

Науковці Національного музею історії України у Другій світовій війні¹ розпочали збір матеріалів про учасників в'єтнамських збройних конфліктів наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Перші реліквії надійшли до Музею у 1988 р. Станом на 1 січня 2015 р. музейними співробітниками зібрано матеріали 52 учасників бойових дій. Понад 460 музейних предметів є важливим джерелом дослідження та висвітлення участі радянських громадян, зокрема українців, у збройних конфліктах у В'єтнамі у другій половині ХХ ст.

Проте матеріали, зібрані в різні роки, потребують певної систематизації, особливо з огляду на той факт, що частину предметів було зібрано тоді, коли у вільному доступі необхідної довідкової інформації не було.

Метою цієї розвідки є вивчення та систематизація наявних матеріалів з історії збройних конфліктів у В'єтнамі другої половини ХХ ст.

Ґрунтовні дослідження збройних конфліктів у В'єтнамі містяться в роботі російського історика О.В. О कोरोкова, військового та політичного діяча Б.В. Громова та американського дослідника Ф.Б. Девідсона [33; 2; 3].

Збройне протистояння у В'єтнамі почалося відразу по закінченні Другої світової війни й з невеликими перервами тривало понад 30 років.

2 вересня 1945 р. В'єтнам, який входив до колоніальних володінь Франції, оголосив про свою незалежність та створення Демократичної Республіки В'єтнам. У відповідь Франція направила в Індокитай експедиційні війська, і вже 19 грудня 1946 р. у В'єтнамі почалися бойові дії [33, 225].

Збройна боротьба точилася між Демократичною Республікою В'єтнам на чолі з прокомуністичним президентом Хо Ші Міном, під контролем якого був Північний В'єтнам, та Францією, що контролювала територію Південного В'єтнаму.

Радянський Союз офіційно не брав участі в цьому конфлікті, проте в науковій літературі трапляються згадки про участь окремих радянських громадян та використання радянської зброї [33, 228; 3, 233 – 234].

21 липня 1954 р. в Женеві між сторонами конфлікту було підписано угоду, згідно з якою бойові дії припинялися, а між Північним та Південним В'єтнамом установлювалася демаркаційна лінія вздовж 17 паралелі.

Відповідно до Женевської угоди об'єднання двох частин країни мало відбутися в 1956 р. після загальних виборів.

Однак уже в 1955 р. на півдні країни було створено Республіку В'єтнам, а її президент – Нго Дінь Дьєм відмовився від проведення виборів [33, 235].

У 1957 р. на території Південного В'єтнаму почалося повстання проти влади. 20 грудня 1960 р. був створений опозиційний до уряду Національний фронт визволення Південного В'єтнаму, який невдовзі очолив повстання, а Північний В'єтнам оголосив про всебічну підтримку повстанців.

¹ Музей перейменовано 16 липня 2015 р. У 1988 р. – Меморіальний комплекс «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років», з 1996 р. – Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років».

Намагаючись протидіяти поширенню комуністичних режимів в Індокитаї, США надавав фінансову та військову допомогу проамериканським урядам Південного В'єтнаму, Лаосу й Камбоджі.

У свою чергу Радянський Союз, розглядаючи В'єтнам як плацдарм для політичного впливу в регіоні, особливо важливого на фоні погіршення відносин із Китаєм, розгорнув масштабну підтримку Демократичної Республіки В'єтнам.

Новий конфлікт набирив обертів за активного втручання СРСР та США і, зрештою, переріс у війну 1964 – 1975 рр.

Серед перших радянських спеціалістів, які на офіційному рівні працювали у В'єтнамі, – українець із с. Олексіївка Запорізької області, у майбутньому – Герой Радянського Союзу полковник М.Ф. Карацупа.

Він розпочав службу на Далекому Сході ще в 1932 р., упродовж 30 років перебував на різних посадах у військах Тихоокеанського, Східного, Західного та Закавказького прикордонних округів. У травні 1944 р. його направили на територію Білорусії для боротьби з антирадянським рухом.

Після війни працював у Головному управлінні прикордонних військ СРСР. З 1957 р. до 1961 р. перебував у відрядженні в Північному В'єтнамі, де допомагав налагоджувати прикордонну службу [15].

Детальної інформації про його роботу у В'єтнамі не виявлено, проте варто зазначити, що Микита Карацупа славився як досвідчений слідопит. Він міг чітко визначити, хто, коли і в якому напрямку пройшов. Крім того, відомий прикордонник був фахівцем у питаннях боротьби з нелегальними перевезеннями через кордон.

Невдовзі після його прибуття до Північного В'єтнаму там починає функціонувати «стежка Хо Ші Міна» – розгалужена мережа лісових доріг через територію Лаосу, якими з Північного до Південного В'єтнаму переправлялася зброя та бійці для опозиційних сил. Упродовж тривалого часу «стежка Хо Ші Міна» давала можливість забезпечувати Національний фронт визволення Південного В'єтнаму ресурсами для боротьби, що зрештою відіграло ключову роль у перебігу бойових дій в країні.

Примітно, що прославлений прикордонник М.Ф. Карацупа був удостоєний звання Героя Радянського Союзу в 1965 р., вже після повернення із В'єтнаму.

З огляду на стратегічне розташування Лаосу, країну часто називають другим фронтом війни в Індокитаї [7, 351]. Саме з Лаосом пов'язане ускладнення військово-політичної ситуації в регіоні на початку 60-х рр. ХХ ст. Причиною загострення стала громадянська війна в цій країні в 1960 – 1963 рр.

Літом 1960 р. на чолі уряду Лаосу вп'яте з 1951 р. став прем'єр-міністр Суванна Фума, який спирався на підтримку Радянського Союзу та Північного В'єтнаму.

На противагу діючому уряду у вересні 1960 р. на півдні Лаосу за підтримки США був створений Революційний комітет та ще один уряд на чолі з принцом Бун Умом. США, прагнучи припинити забезпечення партизанів Південного

В'єтнаму, надали військову підтримку уряду Бун Ума в боротьбі за владу. Уже наприкінці 1960 р. в Лаосі спалахнули бойові дії.

У грудні 1960 р. в СРСР ухвалили рішення розмістити в Північному В'єтнамі підрозділи військово-транспортної авіації для постачання на територію Лаосу радянської зброї та в'єтнамських бійців.

У січні 1961 р. у В'єтнамі були направлені 8 екіпажів 136-ї ескадрильї 100-го військово-транспортного авіаполку 3-ї військово-транспортної авіадивізії [32, 12; 33, 447]. Серед прибулих до В'єтнаму був киянин майор В.І. Новіков – старший перекладач авіагрупи.

Валентин Новіков згадував, що радянські пілоти упродовж шести місяців щодня здійснювали 1 – 2 бойові вильоти, доставляючи на територію Лаосу стрілецьке та артилерійське озброєння, спорядження, пальне, продовольство тощо. Вантажі доставляли в столицю Лаосу – В'єт'ян, а пізніше – в район під назвою «Долина Глечиків» – на кордоні з В'єтнамом, де у січні 1961 р. відбулися масштабні бої [24].

За участь у забезпеченні лаосько-в'єтнамських військ уряд Лаосу нагородив В.І. Новікова знаком «За визволення Долини Глечиків» [35]. Ця рідкісна в Україні відзнака презентується в тематично-реліквійній експозиції «На чужих війнах», розміщеній на території Меморіалу.

З 1961 р. до 1964 р. у В'єтнамі виконували польоти екіпажі 319-го окремого вертолітного полку 11-ї окремої армії протиповітряної оборони [1, 24].

У 1961 р. разом із першими підрозділами авіаполку у В'єтнамі прибув українець ефрейтор О.Р. Марчук – старший автомеханік. Постійним місцем дислокації частини було с. Чернігівка Приморського краю Далекосхідного військового округу, і транспортні гелікоптери Мі-4 до В'єтнаму переправлялися «своїм ходом». У спогадах Олександр Марчук розповідав про надзвичайно виснажливий 36-годинний переліт через територію Китаю [22].

У В'єтнамі О.Р. Марчук відповідав за підготовку техніки до вильоту, обстежував технічний стан.

Для польотів у Лаос на радянські гелікоптери наносили розпізнавальні знаки ДРВ, але пілотували машини радянські екіпажі. Посадки на територію Лаосу, як правило, не було, доставка вантажів і десантування людей проводилися в повітрі, на означені багаттями майданчики.

Радянські авіатори виконували польоти й на територію Південного В'єтнаму [32, 12]. У період з 1961 р. до 1965 р. Радянський Союз як безповоротну допомогу передав партизанам «Народного фронту визволення Південного В'єтнаму» 130 гармат та мінометів, 1,4 тис. кулеметів, 54,5 тис. одиниць стрілецької зброї та боєприпасів до них (здебільшого це була трофейна німецька зброя) [33, 241].

З початком повномасштабних бойових дій у В'єтнамі, з 1965 р., зростає чисельність радянських військовослужбовців. Точкою відліку бойових дій на території Північного В'єтнаму став так званий «Тонкінський інцидент» 2 – 5 серпня 1964 р.

За версією, озвученою США, ракетні катери Демократичної Республіки В'єтнам обстріляли американський есмінець «Меддокс» у Тонкінській затоці. Ця подія стала приводом для того, щоб США розпочати авіаційні бомбардування Північного В'єтнаму [33, 242 – 243].

У квітні 1965 р. в Москві між урядами СРСР та ДРВ була досягнута домовленість про збройну допомогу Північному В'єтнаму.

Першочергове завдання уряд Радянського Союзу вбачав у створенні системи протиповітряної оборони Північного В'єтнаму.

Для навчання та підготовки В'єтнамської народної армії до бойових дій, Постановою Ради Міністрів СРСР від 6 липня 1965 р. було створено Групу радянських військових фахівців у Демократичній Республіці В'єтнам [33, 247 – 248]. До складу Групи входили військові радники, льотно-технічний склад, військові моряки та медики, проте найбільшою за чисельністю була група військовослужбовців зенітно-ракетних підрозділів СРСР [6, 364].

Навчати в'єтнамських зенітників планували впродовж трьох місяців, проте обстановка в країні внесла свої корективи. У зв'язку з підготовкою американців до масштабних бомбардувань Північного В'єтнаму, навчання довелося згорнути й завершувати підготовку уже в бойових умовах за принципом «роби, як я». Теоретичний матеріал викладали в джунглях, у перервах між відбиттям нальотів американської авіації. Зовсім мало в'єтнамських зенітників знало російську мову, тому навчання відбувалося через перекладачів і значною мірою залежало від професійного рівня останніх.

У перші роки в'єтнамської війни, зокрема в 1965 – 1966 рр., за пультами наведення зенітно-ракетних систем сиділи радянські фахівці, за кожним із яких другим номером був закріплений в'єтнамський «курсант» [33, 249].

Одним із перших у липні 1965 р. до В'єтнаму прибув харків'янин сержант М.М. Колесник – командир пускової установки, заступник командира взводу, згодом старший сержант, командир взводу стартової батареї 61-го зенітно-ракетного дивізіону 236-го зенітно-ракетного полку ВНА [17].

На початку серпня 1965 р. 236-й зенітно-ракетний полк першим у В'єтнамській народній армії заступив на бойове чергування для охорони повітряного простору над Ханоем [33, 248].

Бойове хрещення М.М. Колесник отримав 10 серпня 1965 р. під час нальоту американських бомбардувальників. Ракетою, випущеною з його пускової установки, був збитий американський літак. Наступного дня, влаштувавши засідку на новій позиції, ближче на південь, полк збив ще 4 літаки [31, 177].

Упродовж перших 7 місяців бойового чергування бійці 236-го ЗРК ВНА, а фактично радянські військові, збили 60 американських літаків [2, 42]. На особистому рахунку М.М. Колесника було 4 з них. У 1965 р. за бойові дії у В'єтнамі був удостоєний ордена Червоного Прапора та в'єтнамської медалі «Дружби» [17].

Упродовж 1965 – 1966 рр., в'єтнамські зенітники замінювали радянських фахівців, проте останні залишалися при бойових підрозділах як куратори та радники.

З вересня 1969 р. до липня 1970 р. у складі 6-го ЗРП В'єтнамської народної армії служив українець капітан І.Р. Куций – командир кабіни управління ЗРК. Його полк охороняв повітряний простір над портовим містом Хайфон [18].

Іван Куций згадував, що радянські військовослужбовці працювали в надзвичайно складних умовах. Жили в джунглях, температура повітря влітку сягала позначки +38...+40 С⁰, вологість повітря – 90 %, найхолоднішим місяцем був січень, коли температура становила + 10 С⁰, але через високу вологість було дуже холодно. Спати доводилося в землянках на розкладачках [18].

Також у В'єтнамі залишалася складною епідеміологічна ситуація, спалахи гепатиту, холери, віспи були регулярними. Ті, хто відбував до В'єтнаму, зазвичай проходили численні вакцинації від інфекційних захворювань. У фондовій колекції музею зберігається міжнародне свідоцтво І.Р. Куцого про вакцинацію від віспи, зроблену перед відправкою у В'єтнам [36].

Із лютого до грудня 1972 р. радником командира 274-го зенітно-ракетного полку ВНА служив полковник В.П. Ковальський.

До його обов'язків входив контроль за технічним станом зенітно-ракетного озброєння полку. За час служби В.П. Ковальського у В'єтнамі 274-й зенітно-ракетний полк збив 28 американських літаків, зокрема 5 бомбардувальників Б-52 [16].

У грудні 1972 р. В.П. Ковальський перебував у зоні проведення американською авіацією операції «Linebacker-2», яка була наймасштабнішим із часів Другої світової війни бомбардуванням [33, 265, 3, 703 – 704]. Упродовж 12 днів, з 18 до 29 грудня 1972 р., американська авіація скинула понад 15 000 тонн бомб на Північний В'єтнам, насамперед на міста Ханой та Хайфон.

У тематично-реліквійній експозиції Меморіалу представлені електронна плата зі збитого в провінції Вінь Лінь американського літака, фрагмент кулькової авіаційної бомби «Ананас» та фотографії одного з районів В'єтнаму, зруйнованого бомбардуваннями [37 – 39]. Усе це привіз із В'єтнаму в Радянський Союз В.П. Ковальський.

СРСР відіграв провідну роль у створенні авіаційних підрозділів Північного В'єтнаму. Ще в лютому 1964 р. у Ханой із СРСР прибули перші реактивні літаки – 36 винищувачів МіГ-17 та навчально-тренувальних МіГ-15. Із квітня 1966 р. у Північний В'єтнам почали надходити радянські МіГ-21. Зразки літаків МіГ-17 та МіГ-21 експонуються на виставці бойової техніки та озброєння на території Меморіалу [40; 41].

Разом із новими літаками у В'єтнам направлялися радянські льотчики та авіатехніки. Дехто з них уже мав досвід повітряних боїв з американською авіацією в попередніх збройних конфліктах.

З жовтня 1970 р. до жовтня 1971 р. на цій посаді перебував Герой Радянського Союзу, учасник Другої світової та Корейської війн генерал-майор М.В. Сутягін [28].

До лав Червоної армії пішов добровольцем ще в березні 1941 р. Проходив службу на Далекому Сході. У серпні – вересні 1945 р. брав участь у боях з Японією, за що був нагороджений орденом Червоної Зірки [42].

По-справжньому М.В. Сутягін проявив себе як льотчик-винищувач під час війни в Кореї.

Упродовж 11 місяців «спецвідрядження» капітан М.В. Сутягін збив у Корейському небі 21 американський літак і став одним із найрезультативніших асів радянської реактивної авіації [63].

За час перебування М.В. Сутягіна в Кореї, з 28 березня 1951 р. до 1 березня 1952 р., командування двічі представляло його до звання Героя Радянського Союзу, а також до нагородження орденом Леніна та двічі до нагородження орденом Червоного Прапора. Однак у Радянському Союзі обмежилися лише присвоєнням льотчикові звання Героя Радянського Союзу [42 – 47].

За «освоєння нової складної бойової техніки» під час спецвідрядження у В'єтнамі М.В. Сутягін був нагороджений орденом Червоної Зірки [42]. Після виходу в запас росіянин М.В. Сутягін оселився у м. Києві.

Упродовж 1965 – 1966 рр. на посаді начальника групи технічної експлуатації та ремонту літаків при ВПС В'єтнамської народної армії перебував капітан О.І. Бунтов [10]. Офіцер навчав в'єтнамських авіатехніків ремонтувати та обслуговувати літаки МіГ-21, здійснювати заміну двигунів та різних авіаційних систем.

За внесок у становлення в'єтнамської армії Олександр Бунтов був нагороджений в'єтнамською медаллю «Дружби», яка експонується в тематично-реліквійній експозиції Музею [48]. Ця медаль була заснована 20 червня 1960 р. для нагородження зарубіжних спеціалістів, які надавали військову допомогу Демократичній Республіці В'єтнам.

З 7 жовтня 1967 р. до 7 вересня 1968 р. проходив службу у В'єтнамі старший лейтенант М.І. Башуров – начальник групи обслуговування літаків, двигунів та засобів рятування. Ремонтна база була розміщена на аеродромі Нойбай біля Ханоя. Упродовж 11 місяців служби М.І. Башурова американці бомбардували аеродром 16 разів, однак це не стало перешкодою для лейтенанта та його колег професійно виконувати свої обов'язки [9].

В'єтнамці визнавали важливість роботи, яку виконували радянські фахівці. У саморобному бойовому листку-«привітанні» М.І. Башурову від в'єтнамців зазначено: «150 разів у в'єтнамське небо піднімалися наші літаки, які перед польотом перевірів Микола Іванович. Завдяки детальному огляду він двічі не дозволив виліт літаків із дефектами, що загрожували безпеці польоту» [49].

А на згадку про В'єтнам Микола Башуров привіз гребінець, зроблений із обшивки американського літака [50]. Цей незвичний «сувенір» також експонується у Музеї.

Успішною боротьбою з американською авіацією система ППО Північного В'єтнаму значною мірою завдячувала розвідці радянського Тихоокеанського флоту.

Розвідку проводили судна, що входили до складу 169-го окремого дивізіону особливого призначення Тихоокеанського флоту. Це були переобладнані середні та малі риболовецькі траулери, «нашпиговані» радіоелектронною апаратурою.

До складу екіпажів цих човнів були введені військові розвідники 19-го окремого морського радіотехнічного загону Тихоокеанського флоту. Група з 20 осіб проводила радіотехнічну розвідку та здійснювала радіоперехоплення майже всіх видів зв'язку.

У період із квітня 1964 р. до грудня 1974 р. 17 розвідувальних суден Тихоокеанського флоту, замаскованих під гідрографічні човни, здійснили 94 виходи в район Південно-Китайського моря, кожний з яких тривав упродовж 3 – 4 місяців.

Екіпажі розвідувальних суден проводили спостереження за американськими авіаносцями, здійснювали радіоперехоплення та передавали дані командуванню В'єтнамської народної армії про вильоти американської авіації на бомбардування [4].

На одному з таких човнів, малому розвідувальних човнів «Протрактор» із січня до квітня 1967 р. проходив службу донеччанин старшина 2 статті О.Є. Рапонов. У колекції Музею знаходяться фотографії сумнозвісного американського есмінця «Меддокс», зроблені Олександром Рапоновим під час бойового чергування у Тонкінській затоці, та саморобний календар, у якому він відмічав дні служби на флоті [25].

Екіпажі розвідувальних човнів, замаскованих під цивільні судна, наражалися на серйозну небезпеку. СРСР офіційно не брав участі в бойових діях у В'єтнамі, і кораблі, що несли чергування у Тонкінській затоці, не оснащувалися зброєю. Єдиним захистом для таких кораблів у зоні бойових дій був великий радянський прапор, намальований на палубі човна. Такий прапор був добре помітний американським пілотам.

Через засекреченість дій СРСР у В'єтнамі моряки 169-го окремого дивізіону кораблів особливого призначення навіть після розпаду Радянського Союзу тривалий час не могли довести своєї участі у В'єтнамській війні й не мали права на статус учасника бойових дій. Олександр Рапонов витратив на це близько 10 років.

Радянський Союз забезпечував Північний В'єтнам майже всіма видами озброєння, зокрема Демократична Республіка В'єтнам отримала понад 2 тис. одиниць радянських танків [33, 255].

Постачати танки у В'єтнам СРСР почав ще в 1959 р. Восени того ж року був створений 202-й танковий полк ВНА, на озброєнні якого стояли танки Т-34. Цей легендарний танк в'єтнамці використовували до останнього дня війни.

З 1966 р. Радянський Союз постачав до В'єтнаму танки Т-54, Т-55 та ПТ-76 (легкий плаваючий танк). Останній найкраще підходив для природних умов В'єтнаму. Здатність форсувати водні перешкоди та відносно низький тиск на ґрунт робили його зручним для використання у в'єтнамських джунглях [5].

Зразки танків Т-34, Т-54, Т-55, ПТ-76 експонуються на виставці бойової техніки та озброєння на території музею [51 – 54].

Щоб навчити в'єтнамців обслуговувати та ремонтувати бронетехніку, до складу Групи радянських фахівців у В'єтнамі ввійшли танкісти.

Упродовж 1966 – 1967 рр. у В'єтнамі служив підполковник М.Т. Лякішев – інженер бронетанкових військ, радник командира 202-го танкового полку ВНА [20]. Бойовий шлях М.Т. Лякішева розпочався ще в роки Другої світової війни. З 1943 р. воював у складі Брянського (пізніше – 1-го та 2-го Українських фронтів). Брав участь у битві на Курській дузі, форсуванні Дніпра та в Корсунь-Шевченківській операції.

Наприкінці Другої світової війни він пройшов навчання в Харківському танко-технічному училищі, по закінченні якого служив у танкових частинах. У В'єтнамі М.Т. Лякішев навчав місцевих механіків доглядати та ремонтувати танкову техніку [20].

Важкі кліматичні та санітарно-епідеміологічні умови В'єтнаму вимагали присутності лікарів. У зв'язку з цим у Радянському Союзі вирішили ввести до складу кожного військового підрозділу лікаря, а також направити у В'єтнам групу лікарів-консультантів із числа провідних фахівців військових госпіталів СРСР [33, 252].

Упродовж 1969 – 1970 рр. у В'єтнамі служив військовий лікар із Полтавщини майор В.М. Ілляшенко – начальник медчастини штабу Групи радянських військ у В'єтнамі. Він лікував радянських військовослужбовців, а також надавав допомогу бійцям В'єтнамської народної армії та місцевому населенню. В.М. Ілляшенку доводилося неодноразово виїжджати в зону активних бойових дій для надання медичної допомоги [14].

Рідні та близькі тих, хто служив у В'єтнамі, навіть не здогадувалися, на яку небезпеку наражалися їхні сини, чоловіки та батьки. Через засекреченість дій Радянського союзу у В'єтнамі листи на Батьківщину надходили досить скупі, без подробиць, переважно це були привітання зі святами, найчастіше з Новим роком.

В експозиції розміщений лист із новорічним привітанням, відправлений В.М. Ілляшенко з м. Ханой своїй родині: «...Вітаю Вас з Новим 1970 роком. Бажаю вам щастя у цьому році стільки днів, скільки днів у цьому календарі. Ваш Володя і тато. Ханой» [55].

Схожий лист надіслав із В'єтнаму своїй родині Є.А. Винокуров: «...Вітаю Вас з Новим 1969 роком. Андрійко, бажаю відмінних успіхів у навчанні і поведінці і щоб був здоровий. Женя, тобі бажаю здоров'я та успіхів у праці, терпіння і стійкості. До зустрічі у цьому році. Міцно цілую Вас. Ваш Євгеній. Ханой» [56].

Євген Винокуров двічі перебував у відрядженні у В'єтнамі. Вперше – з травня 1968 р. до травня 1969 р. – підполковник, старший офіцер Групи радянських військових фахівців. До його обов'язків входили: узагальнення стратегії і тактики бойових дій американців та виявлення нових методів завдання бомбових ударів авіацією. Підполковник згадував, що його робочий день починався о 6:30 із заслуховування звітів командирів в'єтнамських з'єднань, за результатами яких виявляли сильні та слабкі сторони радянської військової техніки, що перебувала на озброєнні В'єтнамської народної армії [12].

Удруге Є.А. Винокуров перебував у В'єтнамі впродовж 1977 – 1979 рр. у чині полковника, обіймаючи посаду помічника начальника штабу Групи радянських військових фахівців. Під час другого відрядження його завданням було навчати в'єтнамських військовослужбовців.

В експозиції також представлені солом'яний в'єтнамський капелюх «Non la» та колекція поштових карток з мальовничими краєвидами В'єтнаму, привезені Є. А. Винокуром на згадку про В'єтнам [57, 58].

Крім підготовки в'єтнамської армії, Група радянських військових фахівців у В'єтнамі створила своєрідний аналітико-науковий центр, працівники якого вивчали тактику бойових дій збройних сил США та збирали зразки трофейної військової техніки. До Радянського Союзу відправляли звіти, технічну документацію та елементи озброєння США.

Такі завдання у В'єтнамі виконував полковник С.О. Варюхін, який із вересня 1972 р. до жовтня 1973 р. обіймав посаду начальника оперативного відділу Групи радянських фахівців [11]. Перебуваючи в столиці Північного В'єтнаму, у грудні 1972 р. він збирав інформацію про тактику та озброєння американських бомбардувальників під час операції «Linebacker-2». С.О. Варюхіну неодноразово доводилося виїжджати у фронтову смугу на місця падіння збитих літаків. У фондівій колекції музею зберігаються фотографії С.О. Варюхіна, зроблені на місці падіння збитих американських літаків [59 – 61].

Одночасно зі збором інформації радянські фахівці в бойових умовах розробляли та випробовували нові методи протидії американській зброї.

Киянин майор В.О. Мальований у 1971 – 1972 рр. працював у В'єтнамі у відділі радіотехнічних військ при Головному військовому раднику в'єтнамської армії [21].

Перебуваючи у В'єтнамі, розробив систему створення радіоперешкод для американських протирадіолокаційних ракет AGM-45 «Shrike» (Шрайк), у зв'язку з чим їхня точність значно знизилася.

Схожі завдання у В'єтнамі виконував майор А.Л. Суліковський. У 1971 – 1973 рр. радник при головному інженерові радіотехнічних військ

ППО ВПС армії Північного В'єтнаму [27]. Розробляв засоби ведення боротьби з американськими літаками та ракетами за допомогою радіоперешкод, за що в 1972 р. був нагороджений орденом Леніна. На згадку про В'єтнам А.Л. Суліковський привіз додому кілька електронних деталей від американських літаків [62 – 63].

Одночасно радянські фахівці працювали над удосконаленням систем зенітно-ракетних комплексів (ЗРК). У 1967 р. для отримання більш достовірної інформації та аналізу стрільб на місці до В'єтнаму були направлені працівники випробувального полігону «Капустин Яр» Астраханської області [33, 260].

Полковник В.Ф. Железняк 19 років служив інженером-випробувачем на цьому полігоні. Як фахівець з бойового застосування ЗРК він був включений до складу групи.

У В'єтнамі був куратором чотирьох зенітно-ракетних полків, до складу яких входило 20 зенітно-ракетних дивізіонів. В.Ф. Железняку доводилося постійно виїжджати на місця дислокації зенітно-ракетних комплексів, проводити консультації, спілкуватися з військовими.

Повернувшись на Батьківщину, застосовував досвід, отриманий у В'єтнамі, для вдосконалення зенітно-ракетних систем. За комплекс робіт, пов'язаних із збільшенням строку експлуатації спеціальної техніки, В.Ф. Железняк у 1976 р. був удостоєний звання лауреата Державної премії СРСР [13].

15 січня 1973 р. США припинили бойові дії проти Північного В'єтнаму, а до 29 березня цього ж року американські війська повністю вийшли з території Південного В'єтнаму.

На початку березня 1975 р. В'єтнамська народна армія розпочала масштабний наступ проти урядових військ В'єтнамської Республіки і впродовж 2 місяців заволоділа більшою частиною території Південного В'єтнаму. В'єтнамська війна закінчилася 30 квітня 1975 р. взяттям В'єтнамською народною армією м. Сайгон.

За даними Головного оперативного управління Генерального штабу ЗС СРСР, лише за період із липня 1965 р. до грудня 1974 р. у В'єтнамі у якості військових спеціалістів перебували 6 359 радянських генералів і офіцерів та понад 4 500 солдатів і сержантів строкової служби [8].

Радянські військовослужбовці у В'єтнамі брали участь і в інших збройних конфліктах, що точилися в регіоні. Спеціалісти з СРСР були задіяні під час китайсько-в'єтнамської війни (із 17 лютого до 16 березня 1979 р.).

Підполковник В.О. Тюленев заступник командира 136-го артилерійського полку 180-го мотострілецького полку Одеського ВО з березня 1979 р. перебував у В'єтнамі на посаді радника начальника артилерії ВНА. До його обов'язків входила підготовка старшого офіцерського складу в'єтнамських артилерійських підрозділів до бойових дій [29].

У 1979 р. у В'єтнамі служив підполковник В.П. Слепухін – командир окремого ремонтно-відновлювального батальйону, який займався ремонтом

бронетанкової, автомобільної техніки та озброєння, що використовували в боях [26].

Як фахівець з ремонту танкового озброєння у 1979 р. до В'єтнаму відбув майор М.Г. Леонов. Працював у м. Віньєн на півночі В'єтнаму, готував танкові екіпажі, займався облаштуванням позицій вздовж кордону з Китаєм, допомагав готувати укриття і проводити маскування. Повернувшись із В'єтнаму, М.Г. Леонов у 1983 – 1985 рр. як фахівець із ремонту ракетно-артилерійського озброєння проходив службу в Анголі [19].

Загалом, з 1961 р. до 1979 р., за період участі радянських військовослужбовців у бойових діях у В'єтнамі, безповоротні втрати СРСР склали 16 осіб [34, 555]. Відомо, що двоє із їх числа з України: капітан Ю.М. Поярков – льотчик-інструктор винищувального полку ВНА, був збитий у повітряному бою 30 квітня 1971 р. та льотчик капітан В.П. Зінченко – учасник китайсько-в'єтнамської війни, загинув у бою 15 березня 1979 р. [6, 368]. Обидва загиблих були родом із м. Запоріжжя.

Радянські військовослужбовці були присутні у В'єтнамі після закінчення бойових дій.

Упродовж 1982 – 1984 рр. на посаді радника заступника начальника штабу В'єтнамської народної армії перебував генерал-майор Д.Г. Царапкін – досвідчений офіцер, учасник Другої світової війни. У складі 1-ї гвардійської армії 1-го Українського фронту визволяв територію України, брав участь у Житомирсько-Бердичівській, Проскурівсько-Чернівецькій, Львівсько-Сандомирській та інших операціях. Учасник подій в Угорщині 1956 р. та Чехословаччині 1968 р. [30]. У фондах Музею зберігаються захисний шолом, привезений із В'єтнаму, та грамота до ордена За хоробрість I ст. Д.Г. Царапкіна [64 – 65].

Таким орденом був нагороджений і полковник В.В. Морякін, який упродовж 1985 – 1988 рр. був радником заступника командувача ППО Соціалістичної Республіки В'єтнам [23]. Ця нагорода також експонується в тематично-реліквійній експозиції музею [66].

Зібрані науковцями музею матеріали, що висвітлюють збройні конфлікти у В'єтнамі в другій половині ХХ ст., охоплюють період з 1957 р. до 1988 р. і дають можливість репрезентувати участь радянських військовослужбовців, зокрема й українців, у збройному конфлікті в Лаосі (січень 1960 р. – грудень 1963 р.), війні у В'єтнамі (2 серпня 1964 р. – 30 квітня 1975 р.) та китайсько-в'єтнамській війні (17 лютого – 16 березня 1979 р.)

У фондах музею зберігаються матеріали 20 українців, у тому числі трьох етнічних росіян, народжених в Україні, та 32 росіян, із яких 28 після закінчення служби залишилися жити в Україні.

Найбільшу групу предметів колекції, понад 170 одиниць, становлять фотографії, які ілюструють присутність радянських військовослужбовців у В'єтнамі у період із 1961 р. до 1984 р.

У фондах музею зберігається 128 одиниць документів, у тому числі нагородні документи до в'єтнамських орденів та медалей, грамоти, вітальні листи, листи до

рідних тощо. Дослідницький інтерес також представляє колекція в'єтнамських орденів, медалей та пам'ятних знаків, понад 20 одиниць. Понад 100 одиниць різноманітних сувенірів, пам'ятних речей, предметів образотворчого мистецтва та колекціонування дають уявлення про культуру, історію та реалії воєнного життя у В'єтнамі у другій половині ХХ ст.

Джерела та література:

1. Бысенков И. Мужество: Он учил летать вертолётны // Братишка. 2005. – № 7. – С. 15 – 26.
2. Войны и вооруженные конфликты второй половины ХХ века / Под ред. Б.В. Громова. М., 2003. – 248 с.
3. Дэвидсон Филипп Б. Война во Вьетнаме (1945 – 1975). – М., 2002. – 816с., илл.
4. Електронний ресурс: http://artofwar.ru/k/kolesnik_n_n/text_0370.shtml
5. Електронний ресурс: <http://www.tankmuseum.ru/vietnam-tanki-i-tury-iz-moskvy-francii>
6. Загиблі на чужині: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом / Ред.: І.О. Герасимов. – К., 2003. – 624 с.
7. Ильинский М.М. Индокитай. Пепел четырех войн (1939 – 1979 гг.). – М., 2000. – 512 с.
8. Куминов И.Я. Советская военно-техническая помощь Вьетнаму в годы войны // Война во Вьетнаме: Взгляд сквозь годы... Материалы научно-практической конференции «Советско-вьетнамское военное и экономическое сотрудничество в годы агрессии США против ДРВ (1963 – 1973 гг.)» М.: Межрегиональная общественная организация ветеранов войны во Вьетнаме, 2000 – С. 39 – 45.
9. Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс (Далі – НМІУДСВ). – Генеральний каталог. – Довідкова картка Башурова М.І.
10. Там само. – Довідкова картка Бунтова О.І.
11. Там само. – Довідкова картка Варюхіна С.О.
12. Там само. – Довідкова картка Винокурова Є.А.
13. Там само. – Довідкова картка Железняк В.Ф.
14. Там само. – Довідкова картка Ілляшенка М.Т.
15. Там само. – Довідкова картка Карацупи М.Ф.
16. Там само. – Довідкова картка Ковальського В.П.
17. Там само. – Довідкова картка Колесника М.М.
18. Там само. – Довідкова картка Куцого І.Р.
19. Там само. – Довідкова картка Леонова М.Г.
20. Там само. – Довідкова картка Лякішева М.Т.
21. Там само. – Довідкова картка Мальованого В.О.
22. Там само. – Довідкова картка Марчука О.Р.
23. Там само. – Довідкова картка Морякіна В.В.
24. Там само. – Довідкова картка Новікова В.І.
25. Там само. – Довідкова картка Рапонова О.Є.
26. Там само. – Довідкова картка Слепухіна В.П.
27. Там само. – Довідкова картка Суліковського А.Л.
28. Там само. – Довідкова картка Сутягіна М.В.
29. Там само. – Довідкова картка Тюленєва В.О.
30. Там само. – Довідкова картка Царапкіна Д.Г.
31. Незабываемый Вьетнам / Ред. Н.Н. Колесник, В.В. Скоряк. – Екатеринбург, 2009. – 368 с.

32. *Никольский М. 12-я Мгинская Краснознаменная военно-транспортная авиационная дивизия // Авиация и космонавтика: вчера, сегодня, завтра. – 2005. – №11. – С. 1–15.*
33. *Окороков А.В. Сверхсекретные войны СССР: первая полная энциклопедия. – М., 2010. – 736 с.*
34. *Россия и СССР в войнах XX века: Книга потерь / Г.Ф. Кривошеев. – М., 2010. – 624 с.*
35. *Фонды НМІУДСВ. – КН-258043. – НН-13826.*
36. *Там само. – КН-253954. – Д-60065.*
37. *Там само. – КН-233548. – РМ-1642.*
38. *Там само. – КН-233549. – ЗТ-1501.*
39. *Там само. – КН-233537/1 б. – Ф-30851/1 б.*
40. *Там само. – КН.-334. – ЗТ-57.*
41. *Там само. – КН-333. – ЗТ-56.*
42. *Там само. – КН-238211. – Д-48465.*
43. *Там само. – КН-238229. – Д-48483.*
44. *Там само. – КН-238230. – Д-48484.*
45. *Там само. – КН-238231. – Д-48485.*
46. *Там само. – КН-238233. – Д-48487.*
47. *Там само. – КН-238234. – Д-48488.*
48. *Там само. – КН-201418. – НН-12385.*
49. *Там само. – КН-195655. – Д-29170.*
50. *Там само. – КН-195656. – РМ-1241.*
51. *Там само. – КН-17. – ЗТ-13.*
52. *Там само. – КН-206354. – ЗТ-1331.*
53. *Там само. – ОФ-233.*
54. *Там само. – КН-206357. – ЗТ-1334.*
55. *Там само. – КН-188677. – Д-27408.*
56. *Там само. – КН-257355. – Д-62084.*
57. *Там само. – КН-257354. – РР-2366.*
58. *Там само. – КН-257359. – Філ-2384; КН-257371. – Філ-2396.*
59. *Там само. – КН-224197. – Ф-29983.*
60. *Там само. – КН-224201. – Ф-29987.*
61. *Там само. – КН-224203. – Ф-29989.*
62. *Там само. – КН-197683. – РР-1906; КН-197684. – РР-1907.*
63. *Там само. – КН-238214. – Д-48468.*
64. *Там само. – КН-189943. – РТ-2540.*
65. *Там само. – КН-189942. – Д-27637.*
66. *Там само. – КН-190631. – НН-11834.*

© **Богдан ГАЛЬЧИНСКИЙ**

**МАТЕРИАЛЫ УЧАСТНИКОВ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ
ВО ВЬЕТНАМЕ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XX В.)
В ФОНДАХ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ ИСТОРИИ УКРАИНЫ
ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ**

Исследуются материалы фондовой коллекции музея и записи устных историй участников вооруженных конфликтов во Вьетнаме во второй половине XX в. Осуществляется количественный анализ и обобщение собранных материалов, а также систематизация музейных предметов в контексте участия их владельцев в событиях вьетнамской истории.

Ключевые слова: Холодная война, война во Вьетнаме, китайско-вьетнамская война, Вьетнамская Народная Армия, группа советских военных специалистов, противовоздушная оборона, зенитно-ракетные системы, американская авиация, Тихоокеанский флот, Тонкинский залив.

© **Bohdan HALCHYNSKYI**

**MATERIALS OF THE PARTICIPANTS IN ARMED CONFLICTS
IN VIETNAM (THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY)
IN THE COLLECTIONS OF THE NATIONAL MUSEUM OF THE
HISTORY OF UKRAINE IN THE SECOND WORLD WAR**

Investigated materials of collections of the Museum collection and recorded oral history of Soviet troops who took part in the fighting on the territory of North Vietnam during the second half of the XX century.

Performed quantitative analysis of photographs, documents, awards and memorabilia, including fragments of American arms, kept as souvenirs by the participants of the fighting in Vietnam.

Produced the systematization of museum objects in the context of the participation of their owners in the events of the cold war, in particular, training and providing the army of North Vietnam with the aim of creating a zone of influence on the territory of the Indochinese Peninsula and the subsequent confrontation between the United States and China.

Keywords: Cold war, the Vietnam war, the Sino-Vietnamese war, Vietnamese people's army, a group of Soviet military specialists, air defence, anti-aircraft missile system, the American air force, Pacific fleet, Gulf of Tonkin.